

Dr Miro BLEČIĆ

DOSTIGNUTI NIVO MAKROEKONOMSKE STABILNOSTI U FUNKCIJI PRIVREDNOG RAZVOJA CRNE GORE

Nastale privredno-sistemske promjene, proces dezintegracije, oružani sukobi, sankcije i hiperinflacija, imali su zajednički imenitelj u izrazitoj recesiji privrednog i ukupnog društvenog sistema Crne Gore, pa stoga proces oporavka devastiranog privrednog tkiva teče dosta sporo. Promjenu društvenog sistema nije pratila adekvatna dinamika transformacije ekonomskog sistema, prije svega, svojinskog odnosa kao temeljne vrijednosti, što umnogome dodatno usložava ukupna privredna kretanja.

Utvrđena ekonomska politika Agendom ekonomskih reformi za Crnu Goru u 2005-oj godini, ne ostvaruje priželjkivane rezultate privrednog razvoja, ili su njeni rezultati polovični. Imajući prethodno u vidu nameće se potreba njihovog svestranijeg sagledavanja i nužnog preduzimanja neophodnih mjera korekcije, kao i otklanjanje onih smetnji koje onemogućavaju njihovo bolje efektuiranje, a iste nijesu adekvatno sagledane ili preduzete u prethodnom periodu, ili pak nijesu dale očekivane rezultate.

Svako odlaganje njihovog usklađivanja sobom nosi dalje povećanje jaza u nivou privredne, regionalne i ukupne društvene razvijenosti Crne Gore.

NEKI PARAMETRI POSTOJEĆEG STANJA PRIVREDNE RAZVIJENOSTI

Uvažavajući činjenicu da su Agendom ekonomskih reformi Crne Gore 2005-2007. godine utvrđeni osnovni makroekonomski indikatori za njenu implementaciju, onda ćemo, preko njih i sagledati postojeće stanje. Zajednička osobina postojećih agregatnih indikatora makroekonomske stabilnosti je: – uvećana negativna vrijednost spoljno-trgovinske razmjene i kreditne zaduženosti, iako možda neznatno povoljnije od vrijednosti iz prethodnog perioda samo u poređenju u odnosu na BDP.

Konstatujemo da deficit budžeta Crne Gore ima tendenciju smanjenja u relativnom smislu, dok njegova apsolutna vrijednost raste. *Deficit budžeta* u 2003. godini iznosio je 3,29% BDP-a, a u 2004. godini 2,18% BDP. U proteklih devet mjeseci 2005. godine deficit je iznosio 14 miliona €, što iznosi 1,20% procijenjenog BDP za isti period.¹

Deficit platnog bilansa na tekućem računu, prema prethodnim podacima u prvom polugodištu tekuće godine iznosio je 103 miliona €, što čini njegovo povećanje od 10% u odnosu na isti period posmatranja u prethodnoj 2004. godini.

Spoljni dug u 2004. godini iznosio je, prema podacima CBCG 488,3 miliona € (31,8%BDP), a početkom oktobra 2005. godine 507,5 miliona €, što je evidentan rast u apsolutnom i relativnom iznosu od 3,9%.

Isto tako, za devet mjeseci tekuće godine Republički fond PIO iskazao je deficit u iznosu od 9,3 miliona € po osnovu tekućeg poslovanja. Eventualno pozitivno rješenje procesuiranog spora o većem nivou usklađivanja stope rasta troškova života i po tom osnovu korekcije visine povećanja penzija dodatno bi uslovalo uvećanje deficita Fonda PIO, što bi u znatnoj mjeri dodatno usložilo njegovo ukupno poslovanje i povećalo deficit.

Ukupna makroekonomska stabilnost u tekućoj godini podržavana je dodatnim kreditnim *neto obavezama prema međunarodnim finansijskim institucijama* za 19,2 miliona €. *Neto dug države prema domaćim subjektima*, po raznim osnovama, iznosio je 216,8 miliona €.

¹ Izvor: Sekretarijat za razvoj – „Analiza o ostvarivanju ekonomske politike CG za devet mjeseci 2005. godine”, str. 35 i 36.

U cilju smanjenja budžetskog deficita ...”neophodno je napokon zaustaviti kontinuirano negativnu tendenciju stalnog uvođenja novih zakonskih ili podzakonskih akata, i prije primjene postojećih u praksi, i po tom osnovu formiranja novih institucija na teret budžetskih sredstava, čime se i ono malo “zdravog” privrednog jezgra guši u obavezama. Ovaj evidentan problem prekomjernog fiskalnog zahvatanja i stalnog povećanja broja državnih institucija uz deklarativno proklamovano smanjenje javne potrošnje, imaće više na težini kada se okonča proces privatizacije.

Upravo zato, da bi racionalizovali proklamovane sistemske mjere, neophodno se nameće potreba preispitivanja opravdanosti organizacije i rada postojećih državnih institucija, a da ne govorimo o olakom formiranju novih agencija, fondova, direkcija i sl., kojima se najčešće obezbjeđuju pozamašna budžetska sredstva, odnosno dodatno nameće potreba za uvećavanjem i onako visokih poreskih zahvatanja. Ukoliko takve mjere racionalizacije izostanu, kapital koji su kupili strani vlasnici, po prirodi stvari, ispoljiće svoju alokativnu funkciju na način što će se dislocirati u lokalitet sa povoljnijim uslovima, što do sada, kada su naši uslovi u pitanju, u smislu konkurentnosti, nije bio slučaj”.²

Prema zvaničnim podacima stopa rasta cijena na malo (*inflacija*) u 2002. godini iznosila je 9,4%, u 2003. godini 6,7% u 2004. godini 4,3%. Rast cijena na malo, prema podacima MONSTAT-a, za osam mjeseci tekuće godine, iznosi 3,7%, a ekonomskom politikom Crne Gore za 2005. godinu, planirana je po stopi od 3%.

Pored monetarne i cjenovne stabilnosti, kao makroagregatnih indikatora, realnu sliku ukupnih globalnih odnosa pokazuje i kretanje zaposlenosti.

U periodu od devet mjeseci tekuće godine, *prosječan broj nezaposlenih* bio je za 16,4% manji u odnosu na isti period prethodne godine, što čini značajan pad i veoma bitan parametar uporedivosti.³ Međutim, u istom periodu priliv nezaposlenih bio je slabiji nego prošle godine gdje je evidentirano oko 22 hiljade, a radno angažovanje je dobilo oko 6 hiljada građana, što je manje nego u istom prošlogodišnjem

² Dr Miro Blečić „Kuda odlazi euro”, Akcionar – Časopis za teoriju i praksu korporativne privrede i prava, br. 1-2/05, Cetinje 2005.

³ Izvor: Sekretarijata za razvoj – „Analiza o ostvarivanju ekonomske politike CG za devet mjeseci 2005. godine”, str. 10.

periodu. Uprkos znatnom padu broja nezaposlenih na evidenciji zavođa za zapošljavanje, nije registrovan značajan rast broja zaposlenih. S toga, te pokazatelje, ne treba uzeti kao striktno određene. Naime, prema istom izvoru podataka, broj nezaposlenih koji primaju novčane nadoknade, u istoj godini, porastao je za 46% ili za 17 hiljada korisnika više nego u prethodnoj godini, pri čemu ukupan broj nezaposlenih lica dostiže iznos od 54,6 hiljada. Srednja vrijednost navedenih pokazatelja ne ukazuje da se uposlenost povećava.

U domenu *spoljno-trgovinske* razmjene takođe nemamo povoljniju realnost. Naime, izvoz roba i usluga u 2003. godini iznosio je 461,9 miliona € i niži je za 7,4% u odnosu na 2002. godinu. U 2004. godini ostvaren izvoz robe i usluga dostigao je iznos od 622,7 miliona €, što čini 34,8% više u odnosu na 2003. godinu. U prvih šest mjeseci tekuće godine izvoz robe i usluga iznosi 267,8 miliona €, što je za 14% manje u odnosu na isti period prošle godine.⁴ Evidentna vrijednosna odstupanja, najvećim djelom, uzrokovana su promjenom berzanskih cijena aluminijuma, naftnih derivata i apresijacijom eura u odnosu na dolar, pri čemu ne treba zaboraviti da su izvozni plasmani realizovani u dolarskoj, a uvozni u euro zoni.

Kretanje agregatnih veličina *investicionog ulaganja i kamatne stope*, kao oportunitetnog troška, globalno nema kontinuiteta u iskazivanju. Istina, evidentan je rast investicionog ulaganja, u infrastrukturi, ali više u sveri javne i društvene potrošnje. Privredna investiciona ulaganja se kreću veoma sporo, posebno ako se isključi stambena izgradnja, što u osnovi i uzrokuje osnovnu karakteristiku ekonomske stvarnosti Crne Gore koja je *u fazi stagnirajućeg privrednog razvoja*. Kamatna stopa, kao oportunitetni trošak investicionom ulaganju, u osnovi ima opadajući karakter, što je pozitivna tendencija. Međutim, imajući u vidu da je u našem monetarnom sistemu već euro – novac EU i da na globalnom tržištu razvoja nacionalne ekonomije primjenjumo liberalni koncept, odnosno koncept otvorene privrede, onda se s pravom postavlja pitanje kako je cijena kapitala na našem prostoru 3-4 i više puta veća od cijene kapitala na tržištu zemalja članica EU. Prosječna pon-

⁴ Izvor: Isto, str. 36.

derisana kamatna stopa na aukcijama državnih zapisa u avgustu tekuće godine 56 dnevnih zapisa CBCG iznosila je 2,96%.⁵

Dakle, navedeni, a i mnogi drugi pokazatelji privrednog razvoja u Crnoj Gori po osnovu realnih pretpostavki i raspoloživih resursa, nedvosmisleno ukazuju na činjenicu da se privredni oporavak odvija sporo, sporije od priželjkivanog i znatno sporije od zemalja u okruženju.

Izveštaj o napretku SCG u stabilizaciji i pridruživanju EU, koji je urađen od strane eksperata Evropske komisije, ističe da makroekonomska politika u Crnoj Gori nije u potpunosti primjerena očekivanjima. U prvi plan se ističe konstatacija da su zarade u prošloj godini porasle 11,7%, što je brže od inflacije. Takvo kretanje u suštini je smanjilo konkurentsku sposobnost nacionalne ekonomije i doprinijelo daljem povećanju deficita tekućeg računa. Deficit tekućeg računa platnog bilansa porastao je na 9,7% BDP, što je najvećim dijelom posledica povećanja robnog deficita, gdje se jedino, kao pozitivan primjer uzima ostvareni porast prihoda od turizma za 19%, koji u strukturi BDP učestvuje sa 12,2%.

Takođe, u Izveštaju se naglašava da je spoljni dug Crne Gore na kraju prošle godine iznosio 502,4 miliona €, 14% više nego 2003. godine i znatno više od rasta BDP.

Nezaposlenost, je po podacima u Izveštaju, ostala visoka iako je smanjena na 22%, dok je zaposlenost nastavila negativan trend, tako da je smanjena za dodatnih 1,3%.

U Izveštaju Svjetske banke, iz novembra tekuće godine, stoji da je stopa nezaposlenosti u SCG dvostruko veća od prosjeka u razvijenim zemljama članicama Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Prema podacima iz novembarskog Izveštaja "Povećanje mogućnosti zapošljavanja u Istočnoj Evropi i bivšem Sovjetskom savezu", koji analizira 27 tranzicionih zemalja, SCG su na petom mjestu prema stopi nezaposlenosti.

Prema navedenim pokazateljima u gorem položaju su Makedonija sa stopom od 40%, zatim Poljska, Slovačka i Albanija, a bolje su Hrvatska, Bugarska i Litvija. Najmanje stope nezaposlenosti su u Mađarskoj, Sloveniji, Rumuniji i Češkoj.

⁵ Izvor: CBCG – monetarna politika – Ekonomija državnih hartija od vrijednosti 02. 11. 2005. godine.

Međutim, ono što treba više da brine je ocjena stručnjaka Svjetske banke da će u SCG stopa nezaposlenosti u periodu koji slijedi (godinu i više) i dalje da raste.

Analitičko sagledavanje kretanja navedenih makroekonomskih agregatnih veličina i značajnim dijelom negativnih tendencija koje se kontinuirano ispoljavaju, nameću nužnost preduzimanja određenih korekcija u strateškim opredjeljenjima.

U tom smislu, neophodno je, prethodno ustanoviti način i metodološki pristup praćenja određenih zvaničnih makroagregatnih veličina. Nije primjereno evropskim standardima da osnovne uporedne ekonomske veličine nijesu definisane u smislu obuhvatnosti po sadržaju i pravovremenosti i po dinamici iskazivanja. Posebno je bitno istaći da se, nepotrebno usložava i sam čin objavljivanja nekog parametra, sa različitog nivoa, bilo da se radi o Centralnoj banci, fondovima, Sekretarijatu za razvoj ili Monstatu, tim prije, što podaci nemaju identične vrijednosti. Podaci dobijaju na određenoj težini zbog podložnosti "spoljnog" uticaja ili, prije svega, iz razloga što je privredna struktura zastupljena u većini djelatnosti sa jednim ili dva privredna subjekta, pa svako kolebanje pokazatelja njihovih aktivnosti, poprma bitan uticaj u relativnom i apsolutnom smislu na globalnom ekonomskom eksponiranju sa nivoa nacionalne ekonomije. Tome u prilog idu i činjenice da se na nivou institucionalnih rješenja još uvijek nije izdiferencirao pojam zaposlenog odnosno nezaposlenog lica. S toga, bilo kakve improvizacije u vidu procjena umnogome ne daju realnu sliku. Identičan slučaj je i kod zbirnih pokazatelja Godišnjih izvještaja o poslovanju pravnih subjekata (završnih računa), gdje se iskazani parametri ne sublimiraju, niti ih pak bilo ko valjano, na institucionalno utvrđen način, zvanično koristi u smislu imperativnih obaveza kao i kontinuiranog periodičnog objavljivanja zvaničnih pokazatelja.

Postojeće stanje nivoa ukupnih ekonomskih odnosa produkt je načina i postupka primjene sistema procesa privatizacije. Naime, nije sporan proces privatizacije, (svojsinske transformacije privrede), već neadekvatan selektivan pristup, koji bi neuporedivo više i efikasnije od postojećeg, valorizovao raspoloživi državni kapital. U tom smislu, logika selektivnosti nametala je potrebu da se za naše prilike visoko profitabilne firme privatizuju na kraju, a ne na početku procesa. Drugi bitan nedostatak procesa privatizacije leži u činjenici što se sam proces odvija u znaku legalizovanog prava prioritete kupovine "obećavaju-

ćeg” investicionog kupca. Naime, sama licitaciona cijena nije opredjeljuća pri donošenju odluke o transferu, što uz činjenicu da “obećane” investicije niko institucionalno ne prati, a uz to one su podložne nerealnom iskazivanju, od strane novog vlasnika, pa se dvostruko sistemski gubi i derogira vrijednost državnog kapitala, i po osnovu cijene kao direktne naknade obavljene prodaje i po osnovu “obećanih” investicija, kojih ili nema ili su realno neuporedivo niže od objavljenih u tenderskoj ponudi, po osnovu kojih je ostvarena prednost pri konačnom izboru u samom postupku zaključivanja Ugovora o prodaji.

Isto tako, dodatno usložavanje i značajno derogiranje procesa privatizacije je dug vremenski period u kojem se obavlja usporavanje svih procesa i privrednih aktivnosti, što je samo dodatno usložavanje i usporavanje ukupnog privrednog razvoja, a sve pod plaštom socijalne zaštite uposlenih.

Ako je svrha privatizacije racionalizovanje svih oblika privrednih i društvenih aktivnosti, onda je cijenu socijalnog zbrinjavanja viška uposlenih trebalo rješavati ekvivalentom adekvatne vrijednosti naknade, a ne vremenski prolongirati socijalizaciju poslovanja cjelokupne privrede. Upravo, takav proces privatizacije daje osnov da broj uposlenih realno opada, da BDP veoma sporo raste, da se uvećava spoljno-trgovinski deficit i da raste kreditna zaduženost.

Kao krupne sistemske neusklađenosti u privrednom razvoju su još uvijek nedovoljne mjere *privredno sistemskog podsticaja razvoja* radno – intenzivnih djelatnosti, posebno u sveri poljoprivrede i turizma, i po tom osnovu zaposlenosti, zatim značajnijeg investicionog ulaganja koje bi doprinijelo da se već ispoljene razlike uravnoteženja regionalnog razvoja Republike dalje ne povećavaju, već iste smanjuju.

U tom smislu, bilo bi neophodno, da se obezbijedi adekvatan sklad između mjera podsticaja u obliku određenih olakšica u formi kreditne podrške, značajnijeg umanjenja fiskalnog zahvatanja za dati vremenski period, podsticajnih prerađivačkih ili izvoznih premija, kako bi se stvorila realna i ekonomski efikasna potencijalna proizvođačka baza, neophodna za organizovanje i upošljavanje sopstvenih prerađivačkih kapaciteta. U toj sveri investicionih ulaganja kao da nema interesa sa nivoa nacionalne ekonomije. Slikovit primjer je investicija u tkz. Distributivni centar koji je bio osmišljen kao prerađivačka transmisija poljoprivredne proizvodnje voća i povrća, i isti završen prije 4-5 godina u građevinskom dijelu ali nikada nije funkcionisao u osnovnoj namje-

ni. Umjesto da se ekonomski validno organizuje proizvodnja ranog voća i povrća, kao i ostalih oblika poljoprivredne proizvodnje, preko sistema garantovanih otkupnih cijena kod individualnih poljoprivrednih proizvođača i obezbijede dovoljne proizvedene količine za organizaciju upošljavanja sopstvenih prerađivačkih kapaciteta, gdje bi se uposlio značajan broj radnika, i po tom osnovu sopstvene robne proizvodnje, uštedjela značajna deficitarna finansijska sredstva u smislu nepotrebno uvoza, već sopstvenog plasmana u turističkoj potrošnji, višestruko bi valorizovali i efektivirali svoje raspoložive resurse. Pozitivni multiplikacioni efekti značajno bi unaprijedili postojeće monetarne, a i ekonomske prilike u cjelini.

Naime, u *postojećem monetarnom sistemu* sve više dolazi do izražaja nelikvidnost privrednih subjekata, pri čemu se iznos međusobnih neizmirenih potraživanja, uzrokovanih nelikvidnošću, približava (krajem oktobra tekuće godine) iznosu od preko 60 miliona €,⁶ što je za naše prilike naglašen problem. Ishodište mnogih pa i tih problema finansijske nelikvidnosti leži upravo u nepostojanju adekvatne novčane mase koja može da prati i podstiče sopstvenu produkciju. Paralelno rastu nelikvidnosti u okviru nacionalne ekonomije, raste i nelikvidnost nacionalne ekonomije u spoljno-trgovinskoj razmjeni, što dodatno usložava cjelokupan monetarni sistem i prijeti narušavanju ostvarenog stagnirajućeg privrednog rasta. Ako se tome doda i činjenica da raste kreditna zaduženost nacionalne ekonomije onda se s pravom postavlja pitanje nije li i ovaj, postojeći *nivo stagnirajućeg rasta nacionalne ekonomije* produkt dodatne kreditne zaduženosti, a ne mjera oživaljavanja privrede i efikasnije tekuće ekonomske politike. Upravo je to visoka cijena sporog i rizičnog oporavka!

Kako unaprijediti postojeće stanje?

Rješenje svakako treba tražiti u konsolidaciji povoljnijih uslova funkcionalnog angažovanja raspoloživih resursa, prije svega, u sveri poljoprivredne proizvodnje s ciljem zadovoljavanja sopstvenih potreba i plasmana viška na turističkom tržištu Republike. Navedena svera privrednih aktivnosti sigurno traži angažovanje manje sredstava za realno upošljavanje nezaposlenih, pri čemu je, u našim prilikama, realno očekivati da multiplikacioni efekti po nacionalnu ekonomiju budu mnogostruko pozitivni. Ekološki atribut nacionalne ekonomije i ne pokušava-

⁶ Izvor: CBCG – Izvještaj glavnog ekonomiste, za čest mjeseci 2005. godine.

mo valorizovati. Proces globalizacije se neumoljivo ubrzava i sobom u suštini nosi novu svjetsku podjelu rada, pri čemu nacionalne ekonomije koje ne osmisle svoju prepoznatljivost i istu ekonomski ne valorizuju, posve isčezavaju. Proces globalizacije u suštini u ekonomskom smislu, čini uspostavljanje novih osnova ekonomskog raslojavanja i interesnih svera uticaja među razvijenim zemljama. To nam daje šansu, kao malom i relativno nerazvijenom prostoru da osmislimo logistiku turističke ponude kroz organizovanu organsku poljoprivrednu proizvodnju. Podsticajnim privredno-sistemskim mjerama, atraktivnost investicionog ulaganja na realizaciji strateškog pravca razvoja sa unaprijed utvrđenim iznosom određenih benefita, doprinijelo bi da se značajna sredstva iz oblasti sive ekonomije uključe u legalne tokove finansijskog sistema, što bi stvorilo realne osnove fiskalnom rasterećenju i apsolutnom smanjenju budžetskog deficita ili njegovoj eliminaciji.

Ipak, treba naglasiti, da se u sadašnjim prilikama prema procjeni eksperata Svjetske banke, u sveri sive ekonomije, nalazi trećina finansijskog potencijala nacionalne ekonomije Republike. To su latentne rezerve značajnog dijela neostvarenih fiskalnih prihoda budžeta, prenaplašenog prisustva nelojalne konkurencije legalnoj ekonomiji i kapital koji je izvan domašaja kontrole u društvenoj reprodukciji.

PREPOZNATLJIVI PROBLEMI RAZVOJA

Težak višedecenijski period privrednog i ukupnog društveno ekonomskog razvoja Crne Gore i znatno trajno gubljenje pozitivne energije radno – sposobnog stanovništva kao i dijela ostalih raspoloživih resursa, usloveli su dalje povećanje jaza u nivou privredne razvijenosti u odnosu na bivše ex YU Republike, a da ne govorimo o daljem okruženju, privredno razvijenijeg dijela Evrope. Već interpretirane činjenice, na osnovu realnih procjena ekonomskih eksperata u nacionalnoj ekonomiji govore da se 1/3 kapitalne vrijednosti BDP odomaćila u obliku sive ekonomije, kao i činjenice da u sveri potrošnje stanovništva mogu da nam pozavide mnogo razvijenije nacionalne ekonomije (posmatrano kroz broj mobilnih telefona i putničkih automobila po stanovniku), onda se s pravom postavlja pitanje: da li je, i u kojoj mjeri kapital oskudan faktor privrednog razvoja Crne Gore i šta treba preduzeti da se ubrza proces koncentracije i legalizacije kapitala? Po osnovu – sive ekonomije, angažovanost kapitala procjenjuje na 450 – 550 mili-

ona €, od čega je približno polovina u kešu, što je znatno više od iznosa gotovog novca u monetarnoj masi. Prema podacima Svjetske banke navodi se da je posljednja raspoloživa procjena novca u opticaju od januara 2003. godine iznosila 250 miliona eura, što je polovina iznosa koju je CBCG konvertovala zamjenom DEM u utvrđenom paritetu 01. 04. 2002. godine. Ako se ima u vidu da je u Izvještaju glavnog ekonomiste CBCG krajem 2004. godine novčana masa iznosila 130 miliona eura, onda se neizostavno nameće obaveza institucionalnog sistema da instrumentima monetarno – kreditne politike i finansijskog sistema uopšte, adekvatno vremenu i prostoru, realno ekonomski moti više proces legalizacije sive ekonomije. U protivnom, jaz između sive i legalne ekonomije biće sve veći, čime se siva u suštini pothranjuje i značajnije zanavlja i uvećava u odnosu na legalnu ekonomiju. S toga će fiskalni sistem, umjesto pozitivnih, donositi sve više negativne efekte, gdje će evazija poreskog zahvatanja biti sve atraktivnija i za posledicu treba očekivati da će cijene roba brže rasti pod uticajem liberalnog opredjeljenja spoljne trgovine, dok će cijena kapitala, posmatrano kroz kamatnu stopu padati znatno sporije. Realnost ovakve pretpostavke zasniva se, prije svega, na činjenici da su industrijska i poljoprivredna proizvodnja još uvijek, za postojeće privredno – sistemske uslove značajnijih investicionih ulaganja, neisplative djelatnosti. Bez obzira što je proces liberalizacije u svakom pogledu stvaralaštva neminovnost kao ideja vodilja, posebno posmatrano na duži rok, neminovno se nameće potreba da se u taj proces oprezno ulazi sa realnim osjećajem da se konkurentski ne pripremljeni privredni subjekti ne smiju posve prepustiti na milost i nemilost uslovima nemilosredne, neloyalne tržišne konkurencije. Takav odnos, u smislu zaštite svojih privrednih potencijala u ostalom rade i najrazvijenije zemlje svijeta i ništa nije novo u tom pogledu. Privrede koje nemaju sopstvenu produkciju novih vrijednosti osuđene su na bankrot. Sadašnje stanje našeg ekonomskog sistema samo verbalno stimuliše privredna ulaganja. Poreska zahvatanja su znatno veća ili na nivou zemalja u okruženju. Siva ekonomija paralelno funkcioniše, pri čemu izbjegava bilo kakva poreska izdvajanja, što joj obezbjeđuje veću konkurentnost u odnosu na lojalnu privredu. Naravno, ona donosi i izvjesne pozitivne efekte jer se na bazi zvaničnih pokazatelja o prosječnim primanjima uposlenih ne bi mogao održati postojeći nivo životnog standarda, a da ne govorimo o njegovom povećanju.

S toga je sve prisutnija praksa anahronog ekonomskog razmišljanja, kao recidiv prošlosti da veleprodajne prometne organizacije koje za naše prilike pokrivaju tržište sa preko 2/3 potrošnje u prehrani, ne pribjegavaju smanjenju posredničke razlike u cijeni, već istu zadržavaju i pribjegavaju organizaciji kojekakvih nagradnih igara. Dakle, nema tržišne konkurencije gdje bi svi učesnici osjetili ekonomske efekte kroz nižu cijenu robe ili usluge odnosno proizvoda, već sve ide na štetu potrošača preko većeg nivoa cijena. Izuzetaka u ponašanju, skoro da i nema.

Cijena kapitala eksponirana kroz kamatnu stopu, kao ekvivalent realnih tržišnih vrijednosti, je izuzetno visoka za očekivane profitabilne investicije. Kamatna stopa, na pozajmljena sredstva čija vrijednost dostiže iznos od 15-20%, pa i više procenata na godišnjem nivou, pri ostalim uslovima poslovanja, (posebno naglašenim fiskalnim zahvatanjima), kao i onim koji se odnose na infrastrukturu gdje imamo stanje niskog nivoa opremljenosti, koje se bitnije nepoboljšava, ne ostavlja skoro nikakvog prostora profitabilnom poslovanju, eventualno plasiranih kreditnih sredstava.

Pored monetarne stabilnosti kao makroagregatne veličine, koja u postojećim prilikama opredjeljuje, u znatnoj mjeri, ukupne privredne aktivnosti, je i stopa zaposlenosti, odnosno nezaposlenosti radno – aktivnog stanovništva. Kao posledica neadekvatnog finansijskog i ukupnog mehanizma podsticaja privrednog sistema, naglašenog prisustva sive ekonomije, evidentan je i naglašen problem i nezaposlenosti.

Evidentirana nezaposlenost, sačinjena na osnovu Ankete o radnoj snazi, a zasnovana na uzorku jedinica posmatranja iznosila je 2002. godine 76.880 lica, 2003. godine 62.105 lica, 2004. godine 71.759 nezaposlenih lica.⁷ Za razliku od zvaničnih pokazatelja Zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih lica u odnosu na izvršenu anketu iz perioda u period raste, što dodatno usložava ukupne ekonomske prilike. Ako se ovom parametru dodaju podaci o rastu izdataka za pružanje socijalne pomoći nezaposlenih lica, onda se s pravom stiče realan utisak da broj nezaposlenih raste. Tome u prilog ide i podatak o značajnom uticaju sive ekonomije i u toj sveri.

⁷ Izvor: Sekretarijat za razvoj – „Analiza o ostvarivanju ekonomske politike CG za devet mjeseci 2005. godine”, str. 36.

Imajući u vidu da će proces privatizacije doprinijeti racionalizaciji svih oblika potrošnje, neminovno je i očekivati da će prvi efekti rezultirati upravo u otpuštanju radnika, kako u privredi, tako i u društvenim djelatnostima.

U takvim odnosima svi subjekti gube, istina nejednako, što stvara mogućnost promjene odnosa u relativnom smislu u materijalnim pozicijama svakog od učesnika. To je upravo i osnovni motiv da sebi omogućuje, bilo da se radi o pojedincu ili pravnom subjektu, što bolje pozicije materijalne vrijednosti.

Međutim, pored činjenice da se u državni budžet znatno manje prihoduje od utvrđenih rashoda, ništa u boljoj poziciji nije ni penzijski fond u pogledu dinamičnog izmirenja penzijskih primanja, odnosno izdvajanja i usklađivanja sa privrednim tokovima nominalnog iznosa penzija. Sistem životnog osiguranja, kao i dopunskog osiguranja ili štednje nika-ko da dobiju legalne tokove iako se sredstva, ne baš zanemarljivog obima plasiraju izvan Republike. Skoro identične relacije imamo i u sveri zdravstvenog osiguranja, gdje se kroz depresirana primanja uposlenih pokušava zadržati sklad u dinamici iskazanih deficita. Ako posmatramo zvanično objavljenu prosječnu platu uposlenih u Republici, u apsolutnom iznosu, za period od devet mjeseci tekuće godine u neto vrijednosti od 206,81 €, ⁸ uočljivo je da smo dostigli polovinu iznosa materijalnog obezbjeđenja koju primaju socijalno nezbrinute kategorije stanovništva članice zemalja EU. Povećanjem najniže cijene rada u iznosu od 4% sa 50 na 52 € (kako je najavljeno), u suštini nije realno pokriće ni zvanično objavljene inflacije za dati period, jer se praktično korekcija odnosi za decembar, zadnji i jedan mjesec u godini, a rast cijena je kumulativan parametar za cijelu godinu. U tom smislu prema zvaničnim podacima Sekretarijata za razvoj nesporna je činjenica da su zarade za devet mjeseci ove, u odnosu na isti period prethodne godine, smanjene za 0,85%.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prepoznatljivi problemi u razvoju Republike, uz činjenicu da je postignuta izvjesna makroekonomska stabilnost i da smo ostvarili *stagnirajuću rast privrednog razvoja*, najizrazitiji su u domenu: uvećanog spoljno-

⁸ Izvor: Sekretarijat za razvoj – Analiza o ostvarivanju ekonomske politike Crne Gore za devet mjeseci 23005. godine.

trgovinskog deficita, nominalnog rasta kreditne zaduženosti, naglašenog prisustva sive ekonomije, rasta nezaposlenosti, budžetskog deficita, spore i neefikasne privatizacije, visokog fiskalnog opterećenja, visoke cijene kapitala i po tom osnovu, skupih i neadekvatnih investicionih ulaganja.

Naravno, pored pobrojanih, probleme u privrednom i ukupnom društvenom razvoju Republike, možemo posmatrati i neke druge, kao dio izvedenih problema iz već pobrojanih ili uzročno – posledičnih relacija. U tom smislu, prije svega, treba imati u vidu da je dijelom, ili u cjelini izostala logistička podrška stimulativnih mjera tekuće ekonomske politike u realizaciji dugoročnog privrednog razvoja. Nekoegzistentnost preduzimanih mjera u početnom periodu razvoja, kada su kroz formu podsticaja razvoja privatnog biznisa i samozapošljavanja, odobravana značajna inicijalna kreditna sredstva, posebno u domenu poljoprivrede, da bi odmah zatim čak i prije isteka grejs perioda, liberalizacijom uvoza tih roba, ti početni oblici stvaranja sopstvene proizvođačke osnove bili neadekvatnim ekonomskim mjerama praktično likvidirani. Međutim, evidentno je da je izuzetno mali broj investicionih projekata opstao samo zahvaljujući niskim troškovima po osnovu angažovanja sopstvene radne snage, koje uglavnom funkcionišu kao porodične firme.

Strateški pravac razvoja nacionalne ekonomije, kroz prepoznatljivost turizma, imperativno nameće obavezu da se:

- proces revitalizacije raspoloživih kapaciteta u institucionalnom smislu učini jednostavnijim, efikasnijim i racionalnijim;

- preduzmu dodatne interventne mjere u monetarnoj sveri na smanjenju deficita spoljno-trgovinske razmjene i prevazilaženju postojeće nelikvidnosti u okviru nacionalne ekonomije;

- intenzivnije pristupi izradi autoputne saobraćajnice (sjever – jug) sa mrežom magistralnih priključaka uz kreditnu podršku međunarodnih finansijskih subjekata, čime se stvara kvalitetna infrastrukturna osnova i mogućnost bržeg radnog angažovanja;

- ubrza razvoj poljoprivredno-proizvođačko prerađivačkih kapaciteta, kao logistika sopstvenoj turističkoj potrošnji u izvoznom smislu;

- značajno smanji fiskalno zahvatanje po osnovu uvećanja poreske baze, teret sive ekonomije, uz mjere koje će stimulisati preduzetničko upošljavanje po osnovu ostvarenih sredstava od privatizacije;

- institucionalno regulišu parametri uporedivosti, u skladu sa Evropskim standardima, kao i da se na adekvatan način zaštite svojinski, a ne dužnički odnosi.

Miro BLEČIĆ, Ph. D.

ACHIEVED LEVEL OF MACROECONOMIC STABILITY IN FUNCTION
OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF MONTENEGRO

Summary

The changes that had occurred in the economy and the system as a whole, disintegration process, armed clashes, sanctions, and hyperinflation, had one common denominator and that was extreme recession both of economic and social system in Montenegro, and therefore the recovery process of such devastated economic tissue is moving at slow pace. Changes in social system were not followed by adequate dynamics in transformation of economic system, in particular ownership relations that represent fundamental values, thus resulting in more complex economic trends.

Economic policy that was defined by the Agenda of Economic Reforms for Montenegro in 2005, is not bringing expected result in economic development, or these results are only partial. Having in mind the aforementioned, the need for comprehensive reviewing and taking necessary corrective measures regarding these results seems obvious, as well as elimination of obstacles for their implementation, that haven't been reviewed or undertaken in previous period, or that haven't produced expected results.

Every delay of their harmonization may result in widening the gap with respect to economic, regional, and social development of Montenegro as a whole.